

Recenzja wydawnicza opracowania Jerzego Klistaly „Intelligenzaktion”.

Nielatwo jest – nawet wytrawnemu historykowi - ukazać w sposób obiektywny i udokumentowany życie ok. 1500 mieszkańców Śląska i Zagłębia Dąbrowskiego, z których większość zginęła w obozach koncentracyjnych lub więzieniach. Tego trudnego zadania podjął się Jerzy Klistała, wykonując wprost benedyktyńską pracę przy gromadzeniu różnorodnych materiałów, w tym archiwalnych i wspomnieniowych. Faktem jest, że stan naszej wiedzy o inteligencji polskiej w rejencji katowickiej i częściowo rejencji opolskiej, jej martyrologii, udziale w różnych formach oporu podczas II wojny światowej nadal wymaga prowadzenia badań. Z każdym dniem ubywa liczba osób pamiętających ponure dni okupacji. Dlatego niezbędne są rudymen tarne badania źródłowe. W dotychczasowych opracowaniach koncentrowano się głównie na wybranych problemach, ukazujących tylko częściowo jej postawę wobec okupanta. Nadal pozostają aktualne pytania dotyczące kompleksowego ujęcia postaw i walki ludności polskiej, w tym inteligencji na tym obszarze. Ludność ta na przestrzeni wielu lat współuczestniczyła w skomplikowanej a jednocześnie tragicznej historii naszego narodu.

Autor słusznie zwraca uwagę, że mimo istnienia wielu publikacji poświęconych historii i działalności Polskiego Państwa Podziemnego, nadal niedostatecznie ukazany jest udział inteligencji i jej gehenna w obozach hitlerowskich, więzieniach itd. Jestem przekonany, iż jest ona przede wszystkim przedstawiona nieproporcjonalnie w stosunku do rzeczywistego wkładu nie tylko w rozwój gospodarczy tej ziemi, ale wychowanie młodego pokolenia, w kształtowanie postaw patriotycznych młodzieży. Inteligencja miała decydujący wpływ na podjęcie walki z okupantami w latach II wojny światowej. Okres okupacji był sprawdzianem wpływu tego wychowania na podejmowanie świadomej decyzji o konieczności przystąpienia do obrony niepodległości Ojczyzny wszelkimi dostępnymi środkami.

Drogi życiowe całej rzeszy inteligencji, wiodły przez różne etapy ciągłej patriotycznej służby w omawianym regionie. W odrodzonym państwie uczestniczyła ona też w życiu publicznym, w tym też działała m.in. w organizacjach: politycznych, paramilitarnych, gospodarczych, związkowych, wychowawczych, oświatowych, kulturalnych, dobroczynnych itd. Znaczenie tych organizacji dla rozwoju kraju było tym większe, że stanowiły one grunt dla tworzenia jego spójności po podziałach rozbiorowych.

Inteligencja, na co zwraca uwagę Autor, uczestniczyła w ciągłej patriotycznej służbie dla Ojczyzny. W latach II wojny światowej włączyła się do walki z okupantami o odzyskanie niepodległości przez Polskę. Na uwagę zasługuje działalność inteligencji na ziemiach polskich wcielonych do III Rzeszy. Jej udział w podziemiu miał nadto dodatkową wartość, bo stanowił manifestację polskości w warunkach szczególnego dramatyzmu. Zachowania inteligencji były tu działaniami naturalnymi, czyli kontynuacją postępowania oraz następstwem godnej postawy, jaką zademonstrowali przed wybuchem wojny we wrześniu 1939 r. W tym opracowaniu faktograficznym Autor przedstawił biogramy około 1500 przedstawicieli inteligencji z omawianego obszaru.

Warto pamiętać i wciąż przypominać następnym pokoleniom życiorysy nie tylko inteligencji, uczestniczących w wielu niebezpiecznych akcjach. Należy ukazywać jej gorliwą służbę dla Ojczyzny, odwagę, wszechstronną inteligencję, pomysłowość, odpowiedzialność za podlegające jej osoby, przyjaźń trwającą do ostatnich dni życia itd. Dzisiaj są godnymi do naśladowania bohaterami i wzorcami osobowymi dla kolejnych pokoleń Polaków.

Wielu przedstawicieli inteligencji wstąpiło po klęsce Polski w wojnie obronnej 1939 r. do różnych organizacji konspiracyjnych, w których uczestniczyli w walce z okupantem, począwszy od tajnego nauczania, przez sabotaż a skończywszy na walce zbrojnej. To ona nie tylko zasiliała organizacje konspiracyjne, ale w większości odgrywała w nich kierowniczą rolę a jednocześnie organizowała pomoc m.in. dla ludności znajdującej się w ciężkiej sytuacji materialnej oraz dla jeńców w stalagach i oflagach, a zwłaszcza aresztowanym przebywającym w więzieniach i obozach koncentracyjnych. Akcja pomocy powstała spontanicznie, zrodziła się z potrzeby serca oraz chęci zamianowania przynależności do narodu polskiego. Nie liczyła ona na wdzięczność, bo nagrodą dla niej była świadomość, że pomagają innym przetrwać koszmarne lata okupacji. Inteligencja, stając się żołnierzami podziemnej armii, za wierność ideałom, swoją lojalność i wiarę w sens walki zbrojnej płaciła najwyższą cenę. Realizowała wpojone zasady przez dom rodzinny, szkołę, organizacje o konieczności braterstwa, przyjaźni, zaufania, odpowiedzialności i służby dla Ojczyzny.

Jednym słowem region ten, o czym już pisałem, miał bogate tradycje walk narodowowyzwoleńczych a ich kontynuacją był okres II wojny światowej. Dlatego też klęska militarna Polski w wojnie obronnej z III Rzeszą nie oznaczała zakończenia z nią walki, ponieważ w różnych formach podjęło ją społeczeństwo polskie na omawianym obszarze. Kierownictwo polityczno-wojskowe III Rzeszy na czele z Adolfem Hitlerem nie uwzględniło tych tradycji, uważało iż terrorem wymusi podporządkowanie się celom jego polityki. A przecież podjęcie walki przez Polaków wynikało z kilku przyczyn, jak: przygotowania załączków konspiracyjnych w okresie międzywojennym (dywersja pozafrontowa), kultywowania tradycji walk narodo-wyzwoleńczych XVIII - XX wieku, głębokiego przywiązania do wolności i powszechnego zrozumienia wartości życia w niepodległym kraju, brutalnego i upokarzającego ograniczania oraz dyskryminowania Polaków, dokonywania zbrodni przez okupanta, przekonania o nietrwałości hitlerowskiego systemu okupacyjnego, wychowania patriotycznego młodzieży, przekonania o słuszności podjęcia walki celem uniknięcia aresztowania (aktyw społeczno-polityczny, inteligencja, zawodowa kadra wojskowa itd.).

Słusznie Autor zwraca uwagę, że terror początkowego okresu, eksterminacja ludności polskiej upowszechniła wśród społeczeństwa polskiego przekonanie o konieczności podjęcia walki, który urzeczywistniał się na omawianym obszarze.

Autor pisze we wstępie, że jeszcze przed wybuchem wojny tj. przed wrześniem 1939 r., przygotowano w Berlinie – na podstawie działających w Polsce konfidentów „piątej kolumny” - **SONDERFAHUNGSBUCH POLEN**, czyli wykaz osób do eksterminacji z terenu Polski. Jak na widocznych fotokopiach, w alfabetycznym układzie, na 190 stronach wpisane były nazwiska byłych wybitnych działaczy niepodległościowych, społecznych, kulturalno-oświatowych, urzędników, powstańców śląskich, harcerzy, aktywistów społeczno – politycznych przedwojennych organizacji tak opcji prawicowych jak i lewicowych - nazwiska osób, które w pierwszej kolejności miały być „zlikwidowane” – unicestwione. Sonderfahndungsbuch Polen (specjalna księga ściganych Polaków lub specjalna księga poszukiwanych Polaków) opracowana została nie tylko na podstawie konfidentów „piątej kolumny”, lecz mniejszości niemieckiej w Polsce (zwłaszcza członków działających legalnie organizacji niemieckich), udzielonych informacji przez Ślązaków, którzy znaleźli zatrudnienie w III Rzeszy, członków niemieckiej sieci wywiadowczej działającej w Polsce itd. Sonderfahndungsbuch Polen liczy faktycznie 190 stron, z tym iż przy każdej literze alfabetu zostawiono 1-2 stron czystych do wpisania nowych nazwisk. Oznacza to, że ma faktycznie 154 strony (zawiera ok. 9000 nazwisk). Te drobne nieścisłości nie obniżają wartości tego cennego opracowania. Należy stwierdzić, że podstawową jego zaletą jest kompleksowość ujęcia tematu. Na uwagę zasługuje niezwykła erudycja Autora, błyskotliwość a zarazem precyzja w przekazywaniu faktów. Czytając to opracowanie podnosi się wrażenie, że każdy biogram jest dokładnie przeanalizowany i zawiera tylko to, co Autor chciał przekazać, chociaż jego wiedza jest o wiele bogatsza.

Praca Jerzego Kłistały zarazem zawiera najszersze ujęcie „akcji inteligencja” nie tylko w skali regionu, ale Polski. Prezentuje ją kompetentny badacz, korzystający z wielu źródeł i opracowań. W pewnym sensie ułatwiły Jemu to zadanie wcześniej przygotowane przez Niego publikacje na zbliżony temat: Martyrologium harcerki i harcerzy Chorągwi Śląskiej w latach 1939-1945. Słownik biograficzny (Katowice 2015 r.); Martyrologium mieszkańców Zaolzia w latach 1939-1945. Słownik biograficzny (Cieszyn - t. I 2011 r., t. II 2013 r., t. III 2014 r.); Martyrologium mieszkańców Ziemi Cieszyńskiej w latach 1939-1945. Słownik biograficzny (Cieszyn 2011 r.); Martyrologium mieszkańców Ziemi Rybnickiej, Wodzisławia Śląskiego, Żor, Raciborza w latach 1939-1945. Słownik biograficzny (Bielsko-Biała 2006 r.); Żołnierze Rybnickiego ZWZ/AK, POP, PTOP, w obozach koncentracyjnych: Auschwitz-Birkenau, Mauthausen, Gusen, Dachau, Ravensbrück, Majdanek, Oranienburg, Sachsenhausen, Flossenbürg - i innych (Bielsko-Biała 2008 r.)

W pełni należy zgodzić się z podstawową tezą Autora, że pamięć o „ofiarach hitlerowskiego zniewolenia z lat 1939-1945, eksterminacji osób które nie podporządkowały się koncepcji życia oraz postępowania według wytycznych i w myśli nazistowskich sadystów – jest moralnym nakazem ciągłego podejmowania przedsięwzięć, by pamięć ta o autentycznych patriotach nie zaginęła”. Autor wykorzystał w prezentowanej pracy dokumenty Instytutu Pamięci Narodowej w Katowicach, opublikowane materiały źródłowe, liczne opracowania autorskie, prace zbiorowe i publikacje wspomnieniowe. Najbardziej znaczące dla tego tematu okazały się materiały śledztwa prokurator Ewy Koj z IPN w Katowicach, dotyczące aresztowań podczas „akcji inteligencja”, pamiętniki Mariana Głównki – więźnia kilku obozów koncentracyjnych, uwięzionego właśnie w ramach tej akcji a udostępnione przez syna - dr Zbigniewa Głównki oraz materiały płk. w st. spocz. dr. M. Starczewskiego.

Mimo upływu tylu lat od tamtych wydarzeń Autor tego opracowania, podobnie jak wiele innych osób pamiętających o ofiarnej pracy wielu Ślązaków i Zagłębiaków, nie może pogodzić się z faktem, że zapomina się o inteligencji. Chodzi nie tylko o ich osobisty wkład w walkę o niepodległość, ale również w kształtowanie postaw patriotycznych, podkreślanie tradycji poprzednich pokoleń, dla których drogowskazem był Bóg, Honor i Ojczyzna. Publikacja niniejsza ma na celu z jednej strony ocalić ich pamięć, zaś z drugiej wskazać kierunek dla podjęcia badań lokalnych i ich upowszechniania w pracy wychowawczej, zwłaszcza młodego pokolenia. To szkoły powinny upamiętniać swoich nauczycieli, którzy byli aresztowani i wielu z nich zamordował okupant w więzieniach, obozach koncentracyjnych itd.

Autor ukazał w sposób obiektywny i udokumentowany życie ok. 1500 mieszkańców Śląska i Zagłębia Dąbrowskiego, z których wielu zginęło w obozach koncentracyjnych lub więzieniach. W większości to była ówczesna inteligencja, zasłużona w krzewieniu kultury narodowej w swoich miejscowościach, cechująca się postawą patriotyczną. Jednocześnie nie byli to ludzie powszechnie znani, o głośnych nazwiskach w skali regionu, za wyjątkiem nielicznej grupy. Jerzy Kłistała wykonał wprost benedyktyńską pracę, aby zgromadzić różnorodny materiał i przedstawić skrótoowo ich życie. To niełatwe zadanie wykonał perfekcyjnie

Autor nie ocenia postawy aresztowanych osób, bo przedstawia w zwięzły sposób ich biogramy. Jednym słowem dążył do obiektywnego przedstawienia zdarzeń i uczestniczącym w nim ludzi. Według mnie z zadania tego wywiązała się znakomicie, tym bardziej iż kryteria wartościujące przyjął bardzo surowe. Opracowanie to podporządkował jednemu celowi - ukazaniu we właściwym świetle sylwetek aresztowanych osób, często bohaterskich żołnierza Polskiego Państwa Podziemnego, którzy wychowani na tradycji walk narodowowyzwoleńczych, pozostali wierni Ojczyźnie i walczyli o wolną i niepodległą Polskę. W pełni zasłużyli na umieszczenie ich nie tylko w tym opracowaniu, ale w panteonie Polski Walczącej. Czytelnik doceni nie tylko obiektywizm tego opracowania, ale ogrom wykonanej

pracy. Nie tylko zbierał materiał z różnorodnych źródeł, ale konfrontował swoje ustalenia z zachowanymi materiałami źródłowymi. Przedstawił dramat głównie inteligencji oraz terror i prześladowanie przez hitlerowców wszystkiego, co polskie. Jej walka i życie składają się na prawdziwe dzieje Polski.

Opracowanie to będzie lekturą interesującą i pożyteczną, szczególnie dla młodego pokolenia, które tamte tragiczne lata zna z różnych opracowań o różnej wartości, tym bardziej iż wszelkie mitotwórstwo pleni się bez ograniczeń i skrepowania. Dla niektórych wystarczą nawet pojedyncze, subiektywnie dobrane fakty, często po „drodze” zniekształcone do granic nonsensu, aby przedstawić kogoś jako „bohatera” lub „zdrajcę”. Nie można pominąć też opracowań mniej lub bardziej naukowych, których autorzy nie dążyli do przedstawienia wydarzeń w sposób obiektywny, lecz pisali na zapotrzebowanie danej opcji politycznej. Faktem jest, że dzieje najnowsze zawsze są przedmiotem najostrzejszych sporów i dyskusji.

Wydaje się, że obecnie nadszedł czas na spokojniejsze i bardziej wyważone oceny. Dzisiaj potrzeba takich książek, jak opracowanie Autora, aby ocalić pamięć autentycznego bohaterstwa i miłości widzianego jako podstawowy a zarazem prosty obowiązek wierności prawu umiłowania Boga i Ojczyzny. Stąd wartość tej książki będzie nie tylko historyczna, ale inspirująca zwłaszcza organizacje młodzieżowe do wychowywania patriotycznego swoich członków. Okres powojenny nie sprzyjał ukazywaniu nazwisk członków Polskiego Państwa Podziemnego, gdyż często nie tylko mylono bohaterstwo z polityką, ale aparat bezpieczeństwa dokonywał bezpodstawnych aresztowań. Dlatego też członkowie Polskiego Państwa Podziemnego przeżyli dramat gorzki i bolesny, bo przez długie lata skazani zostali na niepamięć i niesprawiedliwe oceny, w tym niestety też części zawodowych historyków. Autor w tym opracowaniu i w wielu swoich książkach odtworzył tysiące zapomnianych sylwetek, które mogą być wzorem w wychowaniu patriotycznym młodzieży. Praca powinna być wydana w postaci książki i znaleźć się w każdej bibliotece szkolnej i publicznej przynajmniej w regionie śląsko-zagłębiowskim. Jednocześnie opracowanie Jerzego Kłistały stanowi obszerne ujęcie eksterminacji inteligencji poprzez ukazanie jej sylwetek, zaprezentowane przez kompetentnego badacza problematyki okupacyjnej na obszarze śląsko-zagłębiowskim. Posługuje się, na co zwracałem już uwagę, bogatą bazą dokumentacyjną, wykorzystuje i konfrontuje oceny wielu uczestników i badaczy. Wprowadza wiele nowych faktów, zjawisk i problemów, rozważnie ocenia życie poszczególnych ludzi. To praca pionierska, charakteryzująca się bogactwem przemyśleń i ustaleń.